

IZGRADNJA CRKVE U ALJMAŠKOM SVETIŠTU

Jedna od najpotresnijih i najdojmljivijih slika iz minuloga Domovinskog rata bila je evakuacija prognanika iz Aljmaša Dunavom u otvorenoj teglenici 1. kolovoza 1991. Unošenje na brodsku palubu uplakanih i nepomičnih staraca, bolesnih i nemoćnih te male djece bili su prizori koji su obišli cijeli svijet. Tada su malo mjesto na Dunavu, nedaleko od ušća Drave, napustili praktički svi stanovnici, a njihove su kuće potom sustavno pljačkane i paljene. No Aljmašane je vjerojatno najviše pogodilo stradanje njihove crkve i svetišta Gospe od Utočišta, inače najvećega marijanskog svetišta istočne Slavonije. Dva tjedna nakon egzodusa, baš na Veliku Gospu 1991., u župni je stan upala grupa četnika iz Dalja i opljačkala sav inventar. Potom je na red došlo i svetište koje je rušeno u pet navrata, da bi 14. kolovoza 1993. crkva bila srušena sa zemljom. Ostao je samo dio desnog ugla pročelja.

Aljmaš je inače naselje dijelom naslonjeno na Dunav, a dijelom rašireno po blagim obroncima prošaranim vinogradima, voćnjacima, šumarcima i brojnim vikendicama. Smješteno je u neposrednoj blizini poplavnog područja Kopačkog rita. Štovanje Gospe od Utočišta u Aljmašu ima zaista dugu tradiciju. Vezano je uz oslobođenje Osijek 1687. nakon turskog poraza kod Markánya. Tada su u osječku Tvrđu došli isusovci koji su započeli s duhovnom obnovom oslobođenih krajeva. Svoj su rad proširili i na današnju Baranju te su počeli podizati bogomolje i crkve. U selu s mađarskim nazivom Laško, koje danas češće nosi hrvatski naziv Lug, bila je izgrađena mala drvena kapelica u čast Blažene Djevice Marije. Isusovac Andrija Horvat dao je u Osijeku izgraditi Gospin kip koji je u Laškom posvećen 1697. Kip je predstavljao Gospu s krunom na

CONSTRUCTION OF A CHURCH IN ALJMAŠ SHRINE

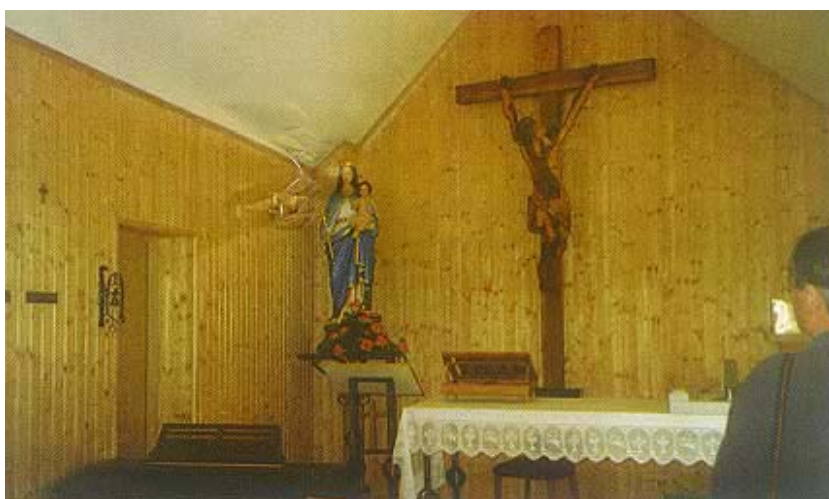
The church in Aljmaš is the largest Holy Mary Shrine in eastern Slavonia. The church suffered extensive damage during recent occupation so that only a part of the front facade wall now remains, as well as a Holy Mary statue saved thanks to UNPROFOR. A completely new church is currently built at the very location of the former shrine. Authors of the audacious conceptual design for the new church are three young architects from Zagreb for whom this was the first participation in a public bidding. The roof of the new church will be made of an undulating reinforced-concrete slab ending in the belfry. Despite some resistance, believers are currently very pleased with the new church which is now graciously called the *Swan of the Danube*. It is expected that the church will be completed by June 2003. However, this will mean completion of the first out of three stages planned for the renovation of this shrine, the remaining two being reconstruction of the square next to the church and construction of accommodations and other facilities for pilgrims that come to this place in increasing numbers.

glavi, s malim Isusom u desnoj i kraljevskim žezlom u lijevoj ruci.

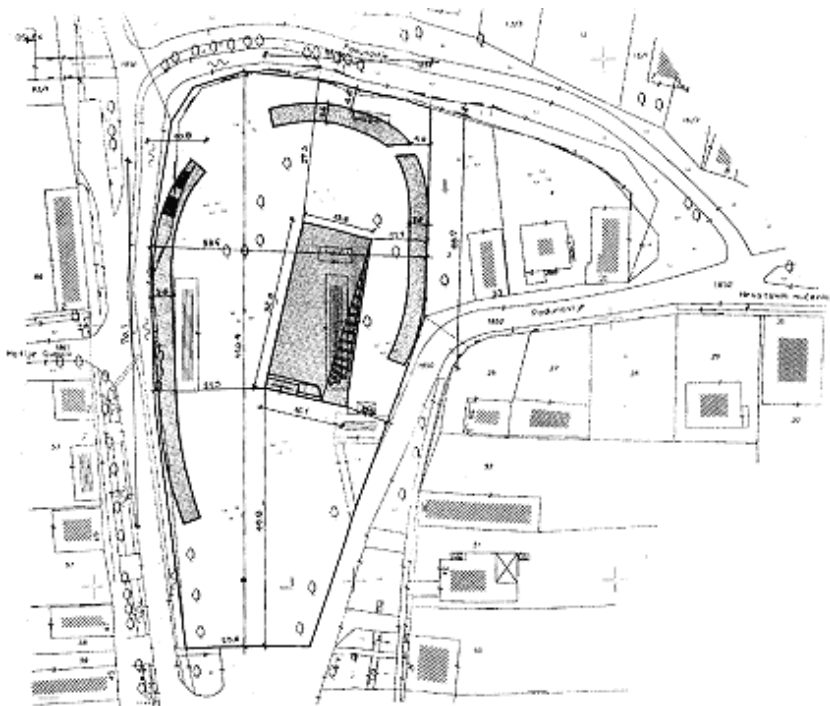
U vrijeme velike bune u Mađarskoj, a i u strahu pred kolonizacijom kalvina, isusovački je prior Marko Jurina 1704. prenio Gospin kip u Aljmaš. Mjesto je odabrano stoga što se u nje ga moglo dolaziti i kopnom i vodom, ali i zato što se u Aljmašu od davnina štovała Gospa. Kako u Aljmašu tada nije bilo crkve, kip je smješten na običan stol u isusovačkoj kući. Hodočasnici su ovo preseljenje kipa

razumjeli i prihvatili. Budući da je Gospin lik tako našao svoje utočište, Gospu od Aljmaša počeli su nazivati Gospom od Utočišta. Kao što je često slučaj u sličnim prigodama, preseljenje Gospina kipa pratila je i pučka predaja. Pričalo se da je kip doplutao do Aljmaša u čamcu te da je ponajprije bio smješten u kapelicu od pruča i blata, a da je zvono bilo obješeno o obližnju trešnju.

Godine 1706. uvedeno je stalno prošćenje na blagdan Pohodjenja Marijina

Kip Gospe od Utočišta u provizornoj kapelici kraj gradilišta

Situacija gradilišta na izvodu iz katastarskog plana

(2. srpnja). Od 1708. počela se graditi nova crkva koju je na Malu Gospu 8. rujna 1715. posvetio ondašnji đakovački biskup Đuro Patačić.

U velikom požaru 1846., izazvanom dječjom nepažnjom, izgorjeli su crkva, Gospin kip i sav crkveni inventar, kao i župni dvor te mnoge seoske kuće i gospodarstva. Spašena je jedino Gospina slika, kopija izgorjelog kipa, koja se nalazila nad ulaznim vratima crkve. Slika je prenesena u skromnu novopodignutu kapelicu. Kako su oko kapelice bile lipe, mjesto je prozvano Gospa pod lipom, a u blizini je izvor čiju vodu hodočasnici često nose kućama.

Već je sljedeće godine započela gradnja nove crkve. Novi je Gospin kip nabavljen u Apatinu, a novu je crkvu 1852. posvetio biskup Josip Juraj Strossmayer. Taj je slavni biskup, nezadovoljan postojećim, darovao crkvi 1857. novi zavjetni kip koji je nabavio u Beču.

No kip je Bogorodice zapravo jedino što je sačuvano od starog svetišta, ako se izuzme ostatak zida koji će biti

sačuvan kao spomen na velika stradanja. Štoviše, slavni je i čudotvorni lik na određen način također postao prognanikom. Naime, unatoč brojnim rušenjima crkve, kip je bio tek neznatno oštećen. Nakon dugih pregovora s UNPROFOR-om, u listopadu 1992. donesen je iz Aljmaša u Osijek. Njegovo prenošenje i svečano unošenje u osječku katedralu

zabilježili su svi domaći i brojni strani mediji.

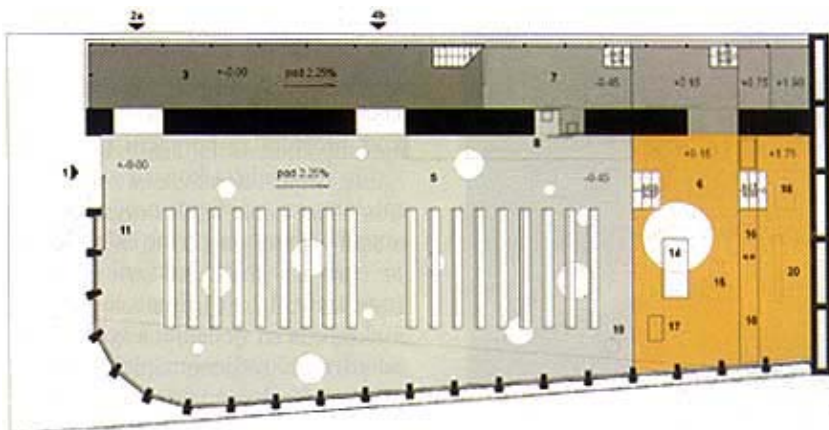
Sve nam je to ispričao vlč. Ante Markić, aljmaški župnik koji je zajedno sa svojim župljanima otišao u progonstvo na dunavskoj teglenici. Bio je neko vrijeme sa svojim vjernicima u Mađarskoj, a potom je boravio u domu Sv. Vinka u Osijeku gdje je svoje "prognaničke dane" provodio i kip aljmaške Gospe. Kip je vodenim putem svečano vraćen u Aljmaš na godišnjicu progonstva - 1. kolovoza 1998. Iz Osijeka je kip ispratilo nekoliko tisuća vjernika, a onda je teglenicama u pratnji stotinjak čamaca vraćen u Aljmaš. S kipom čudotvorne aljmaške Gospe vratili su se nakon sedam godina i mnogi prognani Aljmašani, Daljci i Erdućani. Na dočeku je bilo više od deset tisuća vjernika iz zemlje i inozemstva.

Kip je smješten u malu provizornu kapelicu u blizini srušene crkve, a na svečanoj je misi objavljeno da će se na mjestu srušene izgraditi potpuno nova crkva.

U međuvremenu je raspisan natječaj za idejno rješenje nove crkve. Natječaj je okončan 1999. i na iznenađenje mnogih izabrano je pomalo neobično rješenje mladih zagrebačkih arhitekata koji su tek nedugo prije

Maketa novog svetišta Gospe od Utočišta

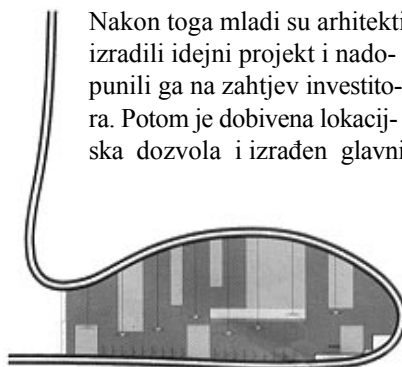

Tlocrt nove crkve

bili završili fakultet i kojima je to bio prvi natječaj na koji su se prijavili. Mirko Buvinić, dipl. ing. arh., Maja Furlan Zimmermann, dipl. ing. arh., i Iva Gajšak, dipl. ing. arh., zamislili su jednu zaista nekonvencionalnu, ali dojmljivu građevinu. Kratko smo popričali s Mirkom Buvinićem, dipl. ing. arh., članom tima koji je ponudio nagrađeno rješenje. Rekao nam je da su se svjesno odlučili za nešto slobodniji pristup i da su osobno svojim rješenjem vrlo zadovoljni. Žao im je što investitor nije predvidio projektantski nadzor jer bi tada bili češće na gradilištu. Najteže su rješenje prihvatili oni kojima je u sjećanju zadržan izgled stare crkve. Na gradilište idu onoliko stignu, otprilike jednom u dva mjeseca. U međuvremenu su u istom sastavu sudjelovali na još nekoliko natječaja, a na nekima su ci nagrađeni. Glavni je dio rješenja zakrivljena ploha krovne ploče, koja se podiže od razine tla, uzdiže preko svetišta i lađe te valovito spušta prema ulazu da bi na kraju prerasla u zvonik. Ujedno je istočno pročelje zakrivljeno i prekriveno patiniranim bakrenim limom, a zapadno zatvara staklena fasada. Krovna ploča, uključujući i stražnju stranu zvonika, prekrivena je drvenim daskama od tikovine. Prednja strana zvonika zamišljena je dijelom u vidljivom betonu s velikim čeličnim križem te daskama od tikovine.

To je neobično rješenje doduše imalo i dosta protivnika, posebno onih koji su se bili naviknuli na staru crkvu i kojima su bliže klasične interpretacije sakralnih građevina. No imalo je i mnogo zagovornika jer se pokušalo suvremenim oblikovanjem ostvariti prepoznatljiv simbol svetišta. Ono se agresivnije nameće okolini i pruža Aljmašu jedan nov i prepoznatljiv vizualni sadržaj. Stoga je buduća crkva odmah dobila i naziv po jednoj ptici na koju će svakako nalikovati - *Labudica s Dunava*.

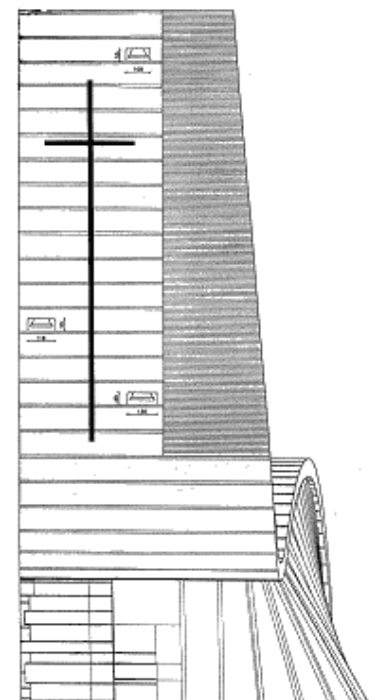
Nakon toga mladi su arhitekti izradili idejni projekt i nadopunili ga na zahtjev investitora. Potom je dobivena lokacijska dozvola i izrađen glavni

Uzdužni presjek crkve

projekt u tvrtki *G&F – statički projektni ured* d.o.o. iz Zagreba, glavni je projektant Eugen Gajšak, dipl. ing. građ., a arhitektonski dio projekta potpisao je Davor Katušić, dipl. ing. arh., iz tvrtke *Produkcija 004* d.o.o. iz Zagreba. Valja odmah reći da je na nepravilnoj građevnoj parceli (površine 4726 m²), pruženoj u smjeru sjever-jug i dugoj 110 m, koja se prema sjeveru proširuje od 24 m na

54 m, nova crkva odmaknuta od ostatka stare crkve odnosno od njezinih vidljivih temelja čak 50 m prema sjeveru i 10 m prema istočnom rubu parcele. Dobiven je tako znatno veći prostor za okupljanje vjernika i nesmetan prilaz prema vidikovcu na kraju parcele. Svetište Gospe od Utočišta tako ima tri dijela s tri faze projektiranja i građenja. Prva faza jest

Pogled na pročelje crkve

crkva Preblažene Djevice Marije koja se sada gradi, druga obuhvaća okolni pristupni trg, a treća hodočasničko-servisne sadržaje.

Građevinsko je zemljište s tri strane omeđeno ulicom Podunavlje te na istočnoj strani manjim dijelom graniči s parcelom na kojoj je obiteljska kuća. Kako je teren u blagom nagibu prema Dunavu, od juga prema sjeveru, pa se obodne ulice spuštaju ispod razine crkvenog trga, predviđen je prilaz s južne strane, odnosno s Trga braće Radić.

Nova je crkva oblikovana kao župna i hodočasnička, što znači da je sposobna da u određene blagdane primi

Zaštićeni arheološki nalazi na gradilištu

Izgradnja glavnog nosivog zida u (studeni 2001.)

Montaža skele i stupova

velik broj vjernika, iako će se najvjerojatnije za velikih hodočašća crkvene svečanosti održavati na trgu pred crkvom. Ona je jednobrodna s dodatkom prostora za pomoćni ulaz, sakristije i pjevališta koji su zidom paralelnim sa zapadnim pročeljem odvojeni od prostora glavne lađe. Glavna je lađa najveći crkveni prostor (površine 210 m²), imat će više od 300 mjesta za sjedenje, a volumen je određen zakrivljenom plohom stropa čija je najveća visina 11 m. S istoka je omeđena kosom stijenom sa stupovima, a sa zapada širokim perforiranim zidom kroz čije otvore dopire svjetlo, a u njemu je smješten Gospin kip. Glavni je ulaz predviđen na jugozapadu, na spoju kose stijene istočnog pročelja i glavnog nosivog zida, a pomoćni preko predprostora na zapadu. Svetište je smješteno na sjevernom dijelu crkve i s lađom čini jedinstvenu cjelinu, iako je s tri stube izdignuto iznad prostora s klu-pama.

Predprostor komunikacijski objedinjuje sve crkvene prostore jer se iz njega osim u crkvu može ući u sakristiju i u pjevalište iznad nje, smještene u produžetku na visini svetišta. Dva se ulaza u crkvu vezuju na međuprostor, a ujedno omogućuju ulaz u glavnu crkvenu lađu za posjeta i obilazaka Gospina kipa i crkve.

Nova crkvena građevina ima armiranobetonsku konstrukciju s krutim pločama, stupovima i srednjim nosivim zidom. Zakrivljena krovna ploča sastoji se od ploča debljine 22 cm u srednjem dijelu i rubnih greda 20/80 cm. Oslanja se na srednji armiranobetonski zid širok 100 cm (sastoji se od dvije stijenke debljine 25 cm povezane rebrima) i na kose armiranobetonske stupove. Zvonik ima šuplji presjek širine 100 cm, koji se sastoji od dvije stijenke povezane rebrima, a ploča se pjevališta oslanja na srednji zid. Čelični stupovi zapadnog pročelja nose čeličnu strukturu ostakljenog pročelja.

Temeljenje svih pročelja i nosivog zida izvedeno je na temeljnim traka-

ma i nadtemeljnim zidovima s proširenjima za prihvat stupova.

Kao završna podna ploha crkvene lađe, predprostora, sakristije i pjevališta predviđena je cementna glazura obrađena epoksidnim impregnacijskim premazom. Pod lađe i međuprostora na svakih 100 cm ima profilaciju od U-profila izrađenih od nehrđajućeg čelika u koji se ualaze daska, a isto je to predviđeno i na betonskom dijelu pročelja zvonika. Svetište se namjerava obložiti kvalitetnim kamenom. Dakako da je crkva opremljena odgovarajućim električnim instalacijama te vodovodnim i kanalizacijskim priključcima. Korisna je površina nove crkve 390,4 m², a bruto razvijena površina 691,6 m².

Nedavno smo u Osijeku razgovarali sa Zdravkom Arandelovićem, dipl. ing. arh., iz ETZ d.o.o., glavnim nadzornim inženjerom. On nam je objasnio da je izgradnja crkve tek prva faza obnove i kompletnog uređenja svetišta Gospe od Utočišta. Investitori su Ministarstvo javnih radova, obnove i graditeljstva (nositelj investicije), Županija osječko-baranjska i Đakovačka biskupija. Gradilište je uređeno kao i sva druga uključena u obnovu, postoji područni nadzor (obavlja ga Po-mark d.o.o. iz Zagreba) i nadzor na svakom pojedinom gradilištu, koji u ovom slučaju obavlja ETZ.

Izvoditelj je Gradnja d.o.o. iz Osijeka. Uostalom, smatra ing. Arandelović, u Osijeku osim Gradnje i nema mnogo izvoditelja sposobnih da se uhvate u koštac s jednim ovako složenim i zahtjevnim gradilištem. Radovi su započeli 23. srpnja 2001., a trebaju biti završeni do 1. svibnja 2003. Prema ugovoru trebali su biti završeni do 23. rujna 2002., ali je aneksom ugovora rok za dovršetak građevine produžen. Inače je i počelo sa zakašnjenjem jer je na mjestu izgradnje pronađeno arheološko nalazište koje je nakon istraživanja zaštićeno podbetoniranjem, nasipanjem pijeska i zbijanjem. Ujedno riječ je o vrlo zahtjevnom i složenom

gradilištu koje je izvoditelj u početku na određen način pomalo podcijenio. Primjerice, samo je za izgradnju zvonika, koji je inače težak 150 tona, trebalo montirati 5000 m² skele. Sada je konstrukcija završena i na redu su završni radovi, oblaganje limom, staklom i drvom (tikovinom).

Bočni pogled na crkvu u izgradnji

Saznali smo da je crkva po površini jednaka onoj srušenoj, te da mladi autori idejnog rješenja povremeno dolaze na gradilište, najčešće subotom i nedjeljom. S njima stalno surađuje Ivica Čizmadija, građ. teh., pomoćnik šefa gradilišta, koji po potrebi s autorima kontaktira i telefonom.

Nismo nažalost uspjeli posjetiti gradilište koje je za našeg posjeta ionako bilo zatvoreno zbog velike hladnoće. U Odsjeku za obnovu Ministarstva saznali smo da u prvu fazu obnove aljmaškog svetišta to Ministarstvo ulaže 2,5 milijuna kuna, da je predviđeno da Biskupija uloži milijun, s tim što je i župa Aljmaš uspjela skupiti pola milijuna kuna od milodara vjernika. S izvoditeljem je zaključen ugovor na 4,7 milijuna kuna, tako da sav predviđeni iznos i ne će biti utrošen. Trenutačno je utrošen sav novac koji je Ministarstvo u ovoj prvoj fazi namijenilo crkvi u Aljmašu, pa se sada troši ono što je uplatila Županija. No velikih će problema biti s radovima za drugu fazu

jer je novac u proračunu za obnovu sakralnih objekata za ovu godinu ograničen, a ima mnogo zahtjeva.

Vratimo se na kraju velečasnom Marikiću s kojim smo razgovarali telefonom jer je ležao u krevetu zbog prehlade. Rekao nam je da u Aljmašu danas ima 450 stanovnika, upola manje nego prije rata. Gotovo da se i nema tko vratiti jer je ovaj kraj uz Dunav prometno prilično izoliran pa su ga ljudi i prije rata počeli napuštati. Osobno mu se vrlo sviđa nova crkva i sada sve to izgleda mnogo ljepše nego prije dok je bilo u nacrtima. Pomalo je nezadovoljan tempom izgradnje, ali radovi idu svojim tijekom i vjeruje da će sve biti dovršeno do lipnja 2003. Ipak zabrinjava ga nastavak radova budući da bez uređenog trga svetište Gospe od Utočišta nije kompletno i bit će za brojne hodočasnike, kojih je znatno više nego prije rata, vrlo nepraktično i neudobno. Sljedeće se 2004. naime navršavaju puna tri stoljeća otkako se kip čudotvorne Gospe nalazi u Aljmašu. I bio bi red da za tu priliku svetište Gospe od Utočišta bude u cijelosti uređeno te da sve bude u znaku broja tri: tri stoljeća, tri crkve, tri Gospina kipa i tri završene faze svetišta.

Za Veliku Gospu 2002. bilo je više od dvadeset tisuća hodočasnika, a misu je služio kardinal Vinko Puljić. Inače je to dan na koji u svetište hodočaste Osječani, mnogi pješice, a poneki i vodom. Poseban blagdan hodočašća imaju Borovo i Vukovar, a blagdan hodočaste u Aljmašu imaju i bolesnici. Ukratko hodočasnika zaista ima mnogo i najčešće dolaze subotom tijekom cijele godine.

Prije rata u Aljmašu se uspješno počeo razvijati seoski turizam s bogatom ponudom lova i ribolova. Sada ima zaista mnogo uvjeta i za daljnji razvoj vjerskog turizma, kojemu će uz čudotvornost Gospe od Aljmaša svakako pridonijeti i nova i lijepa crkva Preblazene djevice Marije u svetištu Gospe od Utočišta.

Branko Nadilo